

Цукрова промисловість України: стан, тенденції та перспективи розвитку

& Питання, які розглядаються:

• Проаналізовано стан, тенденції цукробурякового виробництва в Україні та досліджено подальші перспективи його розвитку.

Ключові слова: цукор, цукрові буряки, цукрова промисловість.

& Вопросы, которые рассматриваются:

• Осуществлен анализ состояния, тенденций свеклосахарного производства в Украине, исследованы дальнейшие перспективы его развития.

Ключевые слова: сахар, сахарная свекла, сахарная промышленность.

& Issues that are examined:

• The state and trends of sugar beet production in Ukraine were analyzed. The prospects of development of sugar beet production in Ukraine were investigated.

Keywords: sugar, sugar beet, the sugar industry.

Постановка проблеми. Однією з основних умов стабільного розвитку будь-якої країни є забезпечення населення продуктами харчування. Цукор є продуктом повсякденного вживання і у вирішенні продовольчої проблеми відіграє особливу роль. Крім того, цукор використовується як сировина у харчовій промисловості, а у разі повного забезпечення внутрішніх потреб країни, може бути експортним товаром.

Ще недавно Україна мала 192 цукрові заводи, які здатні були забезпечити виробництво цукру обсягом 6 млн. т. Такий рівень розвитку галузі забезпечував для країни одне з чільних місць серед країн-експортерів цукру, і для економіки України галузь мала стратегічне значення.

Нині цукробурякове виробництво України характеризується низькою ефективністю та перебуває на етапі пошуку шляхів виходу із економічної кризи. Наразі велика кількість наукових та практичних задач, що виникають в зазначеному проблемному полі, залишаються не тільки не вирішеними, а й, навіть, недостатньо дослідженими. Цим і визначається актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню забезпечення ефективності функціонування цукрової промисловості присвячені праці багатьох науковців. У контексті нашого дослідження варто звернути увагу на наукові праці О.М. Варченко [1], О.С. Зайця [2], С.В. Імаса [3], М.Ю. Коденської [4] та багатьох інших авторів. Їх наукові здобутки всебічно розкривають сутність економічних процесів, що відбуваються у цукровій галузі України. Проте проблеми цукровиробництва існують і сьогодні, а отже, потребують подальшого їх вирішення.

Мета дослідження полягає у вивченні сучасного стану функціонування цукрової промисловості України, основних показників роботи цукрових заводів та визначенні перспектив щодо подальшого розвитку цукровиробництва.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сезон вирощування цукрових буряків та виробництво цукру з них у 2010 році приніс серйозні випробування для працівників цукробурякової галузі України. Незважаючи на те, що темпи посіву цукрових буряків в оптимальні строки були вищими за попередні роки, складні погодні умови стали причиною зниження показників роботи цукробурякової галузі. У той же час, у 2009-2010 роках відбулось зростання цін на цукор на світових ринках більше, ніж у 2 рази. Це стало мотивуючим фактором для виробників цукрових буряків продовжити займатись їх вирощуванням і, навіть, збільшити площі їх посіву.

Збільшення обсягу виробництва цукрових буряків в Україні у 2010 р. забезпечило збільшення кількості функціонуючих переробних підприємств України (табл. 1). У 2010 р. цукровими заводами України було вироблено 1546 тис. т цукру, що на 22 % більше порівняно з 2009 р. Проте показник виходу цукру у 2010 р. становив 11,86 %, що на 1,86 % менше за рівень попереднього року.

Оптимальне значення показника тривалості сезону переробки цукрових буряків на цукровому заводі становить 90 діб. Фактичне значення даного показника у 2010 р. склало 64 доби. Це свідчить про недостатнє забезпечення цукрових заводів України цукросировиною протягом сезону переробки як у 2009 р., так і у 2010 р.

Техніко-економічні показники роботи цукрових заводів України*, 2009-2010 рр.

Показник	Рік		2010 р. у % до 2009р.
	2009	2010	
Кількість цукрових заводів, що працювали	56	73	130,4
Загальна потужність переробки цукрових буряків, тис. т/добу	180,5	224,6	124,4
Прийнято на цукрові заводи цукрових буряків, млн. т	9,44	13,37	141,6
Вироблено цукру з цукрових буряків, тис. т	1267	1546	122,0
Вихід цукру, %	13,72	11,86	86,5
Середньодобова переробка цукрових буряків на один цукровий завод, т/добу	3344	3035	90,8
Середня тривалість сезону переробки одного цукрового заводу, діб	54	64	118,5

* Джерело: за даними НАЦУ «Укрцукор»

Цукровими заводами України у 2010 р. було перероблено понад 13 млн. т цукрових буряків. Заготівля цукрових буряків переробними підприємствами здійснювалась як на давальницьких умовах (62 %), так і на умовах закупівлі за кошти (38 %). Середня ціна закупівлі 1 т цукрових буряків цукровими заводами становила 477 грн., що на 36 % вище за мінімальний рівень закупівельної ціни, встановленої Кабінетом Міністрів України на 2010 маркетинговий рік

Станом на 2011 р. у Харківській області залишилось 8 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 15450 т переробки цукрових буряків за добу. У 2010 р. на переробні підприємства регіону,

незважаючи на очікуваний обсяг надходження цукрових буряків 800-850 тис. т, фактично надійшло 580 тис. т цукрових буряків, у тому числі із господарств Харківської області – 404 тис. т. Урожайність цукрових буряків по області склала 148 ц/га, тоді як середній її рівень по Україні становив 300 ц/га.

Виходячи з оптимального використання виробничих потужностей цукрових заводів протягом 90 діб та розміру природних втрат – 2,5 %, нами було розраховано потребу в цукрових буряках (фабричних) для переробних підприємств Харківської області, яка становить 1425,2 тис. т у заліковій масі (табл. 2).

Таблиця 2

Потреба цукрових буряків для забезпечення ними виробничих потужностей цукрових заводів Харківської області на 2012 р.

Найменування цукрового заводу	Добова потужність заводу, тис. т	Потреба цукрових буряків, тис. т	
		всього	з урахуванням природних втрат (2,5 %)
Конгресівський цукровий завод НПФ «Сінтал-Д»	1,2	108	110,7
ЗАТ СГП «Цукрове»	2,8	252	258,3
ВАТ «Н.Іванівський цукровий завод»	1,6	144	147,6
ТОВ «Мурафський цукровий завод»	0,7	63	64,6
НПФ «СінталД» «Пархомівський цукровий завод»	1,65	148,5	152,2
ВАТ «Первухінський цукровий завод»	2,4	216	221,4
ТОВ СГП «Білий Колодязь»	2,55	229,5	235,2
ВАТ «Савинський цукровий завод»	2,55	229,5	235,2
В цілому по області*	15,45	1390,5	1425,2

* Джерело: розраховано автором за даними господарської асоціації «Харківцукор»

Враховуючи середній показник виходу цукру за 2001-2010 рр. – 12,6 %, визначений обсяг цукрових буряків має забезпечити виробництво 180 тис. т цукру. Фізіологічна норма споживання цукру на одну душу населення становить 38 кг. Станом на 1.01.2010 р. кількість населення в Харківській області склала 2769,1 тис. осіб. Зважаючи на це, потреба регіону в цукрі 105 тис. т. У 2010 р. цукровим заводам області була доведена квота «А» на рівні 118 тис. т, але фактично було вироблено цукру 62 тис. т.

Для забезпечення у достатній кількості сировиною виробничих потужностей цукрових заводів досліджуваного нами регіону, було проведено

розрахунки з визначення необхідного розміру посівних площ цукрових буряків у залежності від рівня урожайності цукрових буряків (табл. 3).

Згідно розрахунків, мінімальний розмір площі посіву коренеплодів має становити 41 тис. га при їх урожайності на рівні 35 т/га. Беручи до уваги фактичний середній рівень урожайності цукрових буряків за 2001-2010 рр. – 19,9 т/га, площа їх посіву має становити 72 тис. га.

За попередніми даними, у 2011 р. площа посіву цукрових буряків у регіоні склала близько 46 тис. га, у т. ч. по сільськогосподарських підприємствах 42,8 тис. га.

Пропозиції щодо площ посіву цукрових буряків для забезпечення ними цукрових заводів Харківської області на 2012 р.

Показники	Варіанти				
	I	II	III	IV	VI
Валовий збір, тис. т	1425,2	1425,2	1425,2	1425,2	1425,2
Урожайність, т/га	19,9*	20,0	25	30,0	35,0
Площа посіву, тис. га	72	71	57	48	41

* Середній рівень урожайності цукрових буряків у Харківській області за 1998-2008 рр.

Джерело: розраховано автором

Мінімальна ціна на цукрові буряки у 2010 р. була затверджена на рівні 350 грн/т. Фактично ж ціна реалізації цукрових буряків становила 450-500 грн/т. Рівень затвердженої мінімальної ціни 1 т цукрових буряків на 2011-2012 МР становить 407 грн. За умови, якщо урожайність коренеплодів становитиме 250 ц/га, а витрати на вирощування 1 га – 6000 грн., сільгоспвиробники мали б змогу отримати прибуток з 1 га понад 4 тис. грн із рівнем рентабельності майже 70 %. Якщо забезпечити рівень урожайності до 350 ц/га, при цьому збільшивши витрати на вирощування 1 га до 9000 грн., можна отримати прибуток понад 5000 грн. з 1 га із рівнем рентабельності 58 %.

У 2011 р. в Україні цукрові буряки посіяно на площі майже 550 тис. га, що на 11 % більше в порівнянні з минулим роком.

За прогнозами національної асоціації цукровиків «Укрцукор» в 2011 р. в Україні валовий збір цукрових буряків очікується в обсязі 18 млн. т проти 13,6 млн. т в 2010 році. Це дасть змогу збільшити виробництво бурякового цукру до 2-2,1 млн. т, що на 30-36,4 % більше порівняно з 2010 р.

Ємність українського ринку цукру експерти оцінюють в 1,86 млн. т на рік. Таким чином, з урахуванням зростання виробництва і перехідних залишків експортний потенціал країни у 2011-2012 МР оцінюється в 200-300 тис. т цукру.

Проте, очікуваних обсягів цукру недостатньо для відновлення експортного потенціалу країни. Але якщо Україна все ж таки буде виконувати квоту по імпорту цукру-сирцю, обсягом 267 тис. т, цілком логічна поява профіцитних обсягів цукру на ринку на рівні 200-300 тис. т. Така ситуація може стати несприятливою для самих переробників цукрових буряків, оскільки профіцит може вплинути на ціни у бік зниження, а значить, зробити цукробурякове

виробництво менш привабливим, як це було в 2007 р. Так профіцит на рівні понад 2 млн. т цукру послужив зниженню посівних площ з 635 тис. в 2007 р. до 390 в 2008 р. З тих пір на ринку зберігався дефіцит цукру, який мав вплив на зростання вартості цукру аж до поточного року.

Висновки. Високий прогнозований урожай цього сезону може негативно вплинути на рівень цін на цукор. Тому варто забезпечити налагодження експортних каналів збуту, вжити дієвих заходів щодо просування вітчизняного цукру на зовнішні ринки та запровадити механізм стимулювання експорту. Крім цього, продукція цукробурякового виробництва може також використовуватись для виробництва альтернативних джерел енергії з метою попередження енергетичної залежності України. Для цього необхідно змінити ставлення до галузі у напрямі об'єктивної оцінки в економіці країни та забезпечити стимулювання її розвитку.

4 Список використаних джерел

1. Варченко О.М. Економічний механізм формування і функціонування ринку цукру в Україні: автореф. дис. ... док. екон. наук: 08.07.02 / О.М. Варченко. – Київ, 2005. – 39 с.
2. Заєць О.С. Ринок цукру в Україні. Проблеми створення, функціонування та розвитку / О.С. Заєць. – [2-ге вид.]. – К.: Наук. думка, 2003. – 385 с.
3. Імас Є.В. Формування та розвиток цукробурякового підкомплексу в Україні: [монографія] / Є.В. Імас. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 352 с.
4. Коденська М.Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С.74–78.